

УДК 327:316.356.4 (438+477.7)

Ігор Колесников

ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ПОЛЬСЬКОЇ ДІАСПОРИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

Історія окремих національних груп, що мешкають на території України, є важливою частиною історії країни. На території нашої держави віддавна мешкали представники різних національних груп: українці, росіяни, євреї, поляки, німці. Польська спільнота, або польська діаспора, є однією з багатьох національностей, яка посідає важливе місце в історії півдня України та Миколаївщини. Ця національна група відіграла велику роль в економічному, політичному та культурному житті краю. Життя поляків у Причорномор'ї є аспектом дослідження багатьох істориків.

Історія польської національної меншини України є малодослідженою темою, особливо слабо вивчено південь України, а саме Миколаївщину. Проблему вивчення польської меншини півдня України висвітлювали у своїх працях історики І. Балуба [1; 2], Т. Єременко, О. Калакура, Б. Чирко [13]. Деякі питання, щодо розвитку польської спільноти знаходять своє відображення у дисертаційних працях Л. Скотнікової, М. Шитюка, А. Черкаського [11].

Автор ставить перед собою завдання висвітлити історію польської діаспори, що мешкала на півдні України, а саме на Миколаївщині, визначити специфіку польського заселення регіону, його ролі у суспільному житті краю, розглянути особливості розвитку польського населення півдня, проаналізувати теперішній стан польської спільноти Миколаївщини.

Вже наприкінці XIX ст. на півдні України мешкала велика кількість людей польського походження. Перепис населення 1897 р. констатує таку чисельність польськомовного населення: у Таврійській губернії – 11686, у Херсонській – 30897 особи [5]. Велике зростання чисельності польських переселенців було зумовлено сукупністю різних факторів. Заселення півдня України (або Новоросії) із самого початку приєднання до Російської імперії відбувалось під пильним наглядом російського уряду. Для

швидкої колонізації місцевості запрошувались іноземці, у тому ж числі і поляки. Представники польської діаспори з'явилися на Миколаївщині вже у кінці XVIII ст. У першій половині XIX ст. вихідцями з Польщі були засновані села Верхні Торгаї, Миколаївка, Киселівка на Херсонщині [6; 8].

Представники польської меншини прагнули зберегти свою національну ідентичність, заради чого, створювали товариства й об'єднувалися у різні організації, незважаючи на утиски та переслідування влади. Діяльність організацій, спрямованих на національне відродження, мала різноманітні наслідки та була впливовим чинником громадського життя не тільки полонії, а і краю у цілому. Загальною рисою усіх об'єднань можна визнати збереження національних традицій, збереження мови та національної ідентичності. Однією з найбільших організацій створених наприкінці XIX ст. представниками польської спільноти краю було «Одеське католицьке товариство добродійності». Організація була створена у 1892 р. К. Володкевичем. Товариство існувало насамперед за рахунок благодійних внесків, а до його керівництва належали найбільш відомі громадяни. Серед заходів товариства слід назвати навчання ремеслам, створення інформаційного бюро працевлаштування тощо. У 1898 р. аналогічне товариство відкрили й у Миколаєві. Однією з найголовніших цілей цієї організації була саме допомога прибулим до міста полякам. Людина зверталася до Товариства і могла там навчитися певного ремесла, отримати інформацію про вільні робочі місця тощо.

Польська громада півдня України наприкінці XIX ст. намагалася, таким чином, брати активну участь у громадському житті [9].

Під час розгляду проблеми українсько-польських взаємин науковці особливо активно звертають увагу на першу половину XX століття – період становлення тоталітарного режиму та перетворень в Європі і Радянсь-

кому Союзі. Становлення тоталітаризму у країні та кардинальна зміна влади у 20-ті роки мали великий вплив на становище польської національної меншини на півдні України. Проблема дослідження становища польської національної меншини в Україні, незважаючи на її актуальність та на зростання обсягу літератури в останні роки, не є добре вивченою.

До війни польська діаспора на теренах України була досить великою і її кількість складала приблизно півмільйона чоловік (серед національних меншин, що проживали на території УСРР, поляки за переписом 1926 р. посідали четверте місце – 476,4 тис. чоловік). Таким чином вона займала четверте місце серед представників усіх національностей, які у той час проживали на території республіки. У своїй переважній більшості вони були зосереджені у Житомирській, Вінницькій і Кам'янець-Подільській областях. Але й на Півдні, у тому числі й на Миколаївщині, вони склали доволі численну групу: на території Одеської області – 27277 [7], Миколаївської області – 12369 [14].

У селі Киселівка Снігурівського району Миколаївської області проживала велика кількість людей польського походження, приблизно 1369 осіб [12]. Крім Киселівки, на Миколаївщині поляки більш-менш компактно проживали у трьох населених пунктах: село Щербані Вознесенського району, хутір Жовтень Очаківського району та хутір Іваницький Новоодеського району. У Миколаєві у 1926 році проживало 1769 поляків, що становило 1,79% [9] усього населення міста.

«Оперативний наказ наркома внутрішніх справ СРСР» за № 00485 від 11 серпня 1937 року, в якому ставилося завдання «розгромлення антирадянської роботи польської розвідки» став початком репресій проти людей польського походження [10]. Наказ зобов'язував місцеві органи держбезпеки протягом трьох місяців здійснити широку операцію щодо ліквідації місцевих антирадянських організацій.

Торкнулися ці події і Миколаївщини. Загалом в області у 1937 році було репресовано 849 поляків, що складало 2,8% від загальної кількості репресованих поляків в

Україні [10]. Так, у контрреволюційну польську націоналістичну організацію, викриту у 1937 році у Миколаєві, входили росіяни І.В. Іванов і М.П. Цвєтаєв, німець Г.А. Окс, поляки В.І. Ляхович і Д.І. Злочевський, українець Т.І. Вдовиченко, молдованин В.Г. Матвєєв. Вони були звинувачені у шпигунській діяльності, проведені контрреволюційної агітації та приналежності до «Польської організації військової» («ПОВ») і засуджені до розстрілу.

Після Другої світової війни чисельність польського населення України скоротилася внаслідок здійснення репатріаційних договорів між ПНР і СРСР. З Радянського Союзу було репатрійовано близько 1526 тис. поляків, у тому числі з УСРР – 810,4 тис. чоловік (91,6% всього польського населення).

За переписом населення 2001 року в Україні проживало 144,1 тис. поляків. Із післявоєнних переписів населення видно, що їх загальна чисельність в Україні постійно скорочується.

Сьогодні на території Миколаївщини діє декілька польських організацій: Товариство «Polonia Semper Fidelis», Миколаївське Обласне Товариство Поляків, Районне Товариство Поляків «Nadzieja» у Первомайську, Товариство Поляків «Polonia» в Южноукраїнську.

Миколаївська обласна громадська організація «Товариство польської культури «Полонія Семпер Фіделіс» є однією з найбільших та найактивніших на Миколаївщині спільнотою, що покликана об'єднувати всіх людей польського походження, котрі люблять польську мову, літературу, культуру та є небайдужими до загальноєвропейських і загальнолюдських цінностей. Слова «Полонія Семпер Фіделіс» (латиною: Polonia Semper Fidelis) у дослівному перекладі означають «Польща завжди вірна». Ця фраза є водночас назвою та девізом цієї громади. Колись слово «Полонія» у перекладі з латинської мови означало «Польща». Нині поняття полонія означає всіх поляків та осіб польського походження, котрі мешкають за кордонами нинішньої Польщі. Слова *semper fidelis* свідчили раніше про вірність католицькій церкві та Папі Римському. Тепер же ці слова означають набагато більше, тобто, вірність мові, звичаям, тра-

диціям польського народу.

На сьогодні миколаївська «Полонія Семпер Фіделіс» об'єднує вже 50 людей, що свідчить про динамічний розвиток цієї спільноти. На початок червня 2009 р. у Товаристві польської культури налічувалося вже 14 членів. А наприкінці 2011 року – 27 осіб. У 2012 р. заняття з польської мови для всіх бажаючих-дорослих з початковим рівнем знання відбувалися 1 раз на тиждень, з тенденцією на збільшення у 2013 р. – двічі на тиждень.

Упродовж 2009-2011 років організація дуже тісно співпрацювала з Миколаївською римсько-католицькою церквою імені Св. Йосипа-Обручника Пресвятої Діви Марії та особисто з її настоятелем – отцем Ярославом Гіжицьким. Спільно з релігійною громадою проводилися вечори польського фільму, зустрічі з нагоди національних свят Польщі, була проведена низка клубних заходів. Також у ці роки, завдяки акції, організованій Комплексом загальноосвітніх шкіл м. Фромборка, спільнота отримали бібліотеку, що складається з книжок польських класиків, перекладних художніх творів, довідникових і словникових матеріалів, шкільних підручників. Організація співпрацює з католицькою церквою і по сьогодні. У попередні роки члени спільноти брали участь у національно-культурних заходах, організованих Загальноосвітньою школою №45 (директор Олексій Целіщев) та Миколаївським міським муніципальним колегіумом (директор Сергій Січко). Миколаївська філія Європейського університету та її тодішній директор Олексій Мирошніченко посприяли тим, що у 2010-2011 роках надавали організації аудиторії для занять польською мовою, культурних та освітніх заходів [15].

У 2012 р. завдяки підтримці спонсорів польського походження – керівників приватного підприємства «Дорін» було отримано у безоплатну оренду окреме приміщення для занять з польської мови, а також проведення культурних і внутрішніх, робочих зібрань «Полонії Семпер Фіделіс». Люди як польського походження, так і ні, члени цієї громади, а також просто небайдужі городяни допомогли зробити, змонтувати та встановити дошки оголошень «Полонії Семпер

Фіделіс», що розташовані поблизу Миколаївського костелу імені Св. Йосипа – Обручника Пресвятої Діви Марії. 2012 року у товариства зав'язалися дружні стосунки з Миколаївською міською радою національностей (керівник Анар Ахундов) і представниками інших національних товариств. Зі свого боку Товариство польської культури «Полонія Семпер Фіделіс» налаштоване на співпрацю з усіма миколаївцями без різниці у вірі, національності, раси або політичних поглядів.

Проаналізувавши історію розвитку польської національної меншості на півдні України можна зробити висновок, що численність людей польського походження, що мешкають у цьому регіоні значно скоротилася. Чинники, що до цього призвели, насамперед є розвиток і становлення тоталітарної системи у країні, депортації та репресії проти польського населення. Сьогодні на Миколаївщині спостерігаються спроби відродити польські традиції у регіоні. Для цього створюються польські спілки й організації, де є можливим вивчати польську мову та культуру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балуба І.А. Проблеми культурно-освітнього розвитку польської національної меншини в Україні в 20 – 30-ті роки ХХ століття / І.А. Балуба // Посвіт. – 1996. – №2 (23). – С.10-12.
2. Балуба І.А. Польська національна меншина України в 20-30-ті рр. ХХ ст. / І.А. Балуба: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України. – К., 1997. – 221 с.
3. Державний архів Миколаївської області, ф.1, оп.1, спр.403, арк.8.
4. Там само. – спр.298, арк.10.
5. Герлігі П. Одеса. Історія міста, 1794-1914 / Патрісія Герлігі. – К., 1999. – С.242.
6. Держархів Херсонської області, ф.14, оп.1, спр.282, арк.1-7.
7. Котляр Ю.В. Селянство Півдня України: доба нової економічної політики. – Одеса, 2004. – С.233.
8. Kraszewski J.I. Wspomnienia Odessy, Jedysanu I Budzaku / J.I. Kraszewski. – Warszawa, 1985. – S.45.
9. Lukaszewski Z. Ludność polska w Rosji. 1863-1914. – Wrocław, 1978.
10. Нікольський В.М. Національні аспекти політичних репресій 1937 р. в Україні // Український історичний журнал. – 2001. – №2. – С.74-89.
11. Скотнікова Л.С. Аграрні відносини в українському селі у 20-30-х роках ХХ століття / Л.С. Скотнікова: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України. – К., 2000; Черкаський А.В. Національно-культурне будівництво на Півдні України у

20-ті роки / А.В. Черкаський: Дис.... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України. – Одеса, 1994; Шитюк М.М. Масові репресії на Півдні УРСР в 20-ті – на початку 50-х років / М.М. Шитюк: Дис.... д. іст. наук: 07.00.01 – історія України. – К., 2001.

12. Тригуб П.М. Польське населення Миколаївської округи у 20-х рр. ХХ ст. / П.М. Тригуб // Південний архів: Збірник наукових праць. Історичні науки. Вип.5. – Херсон: Айлант, 2001. – С.143-147.

13. Єременко Т. Поляки в Україні / Т. Єременко, Б. Чирко, О. Калакура // Віче. – 1993. – №2. – С.119-

130.

14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.13, оп.1, спр.219, арк.2.

15. Кораб Ю. Polonia Semper Fidelis / Ю. Кораб // Сайт Миколаївської обласної громадської організації «Товариство польської культури «Полонія Семпер Фіделіс» [Електронний ресурс] = Polonia Semper Fidelis. – Режим доступу: <http://polonia.inf.ua/contacts.html>

Ігор Колесников *Історія та сучасний стан польської діаспори на півдні України*

У статті проаналізовано сучасний стан польської діаспори, що мешкає на території Миколаївщини, надано характеристику історії розвитку національної польської меншини

Ключові слова: поляки в Україні, польська меншина Миколаївщини, діаспора, національна свідомість.

Игорь Колесников *История и современное состояние польской диаспоры на юге Украины*

Проанализировано историю развития и современное состояние польской диаспоры на юге Украине, а именно, в Николаевской области.

Ключевые слова: польское меньшинство, историография, поселение поляков, национальное сознание.

Igor Kolesnykov *History and present-day position of Polish Diaspora in the South Ukraine*

In the article was analyzed the question of Polish minority which lives in Mikokayiv's region, were described the periods when Poles lived in this region.

Key words: Polish Diaspora, national minority, ethnic nationality

Рецензенти:

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Кривошея І.І., к.і.н., доцент

Надійшла до редакції 12.10.2012 р.